

شماره مسلسل: ۱۸۰۲۲
بهمن ماه ۱۴۰۰

**تحلیل بخش حقیقی اقتصاد ایران
عملکرد ۶ ماهه اول
و برآورد رشد اقتصادی سال ۱۴۰۰**

معاونت پژوهش‌های اقتصادی
دفتر مطالعات اقتصادی

کد موضوعی: ۲۲۰
شماره مسلسل: ۱۸۰۲۲

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: تحلیل بخش حقیقی اقتصاد ایران عملکرد ۶ماهه اول و برآورد رشد اقتصادی سال ۱۴۰۰

نام دفتر: مطالعات اقتصادی (گروه اقتصاد کلان و مدل‌سازی)

مدیر مطالعه: محمدرضا عبداللهی

تهیه و تدوین کنندگان: عالیه ناظمی، علیرضا آذربایجانی

ناظران علمی: سیدعلی روحانی، موسی شهبازی غیائی

اظهار نظر کنندگان: ابوالمحسن والی‌زاده، سیدمهدی حسینی دولت‌آبادی، لیلا نصیری

واژه‌های کلیدی:

۱. بخش حقیقی
۲. رشد اقتصادی
۳. کشاورزی
۴. صنعت
۵. خدمات
۶. نفت
۷. ساختمان
۸. اقتصاد ایران
۹. کرونا
۱۰. تحریم

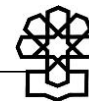

تاریخ انتشار: ۱۴۰۰/۱۱/۲

به نام خدا

فهرست مطالب

۱	چکیده
۲	مقدمه
۴	۱. بخش کشاورزی
۶	۲. بخش نفت خام و گاز طبیعی
۸	۳. بخش معدن
۹	۴. بخش صنعت
۱۳	۵. بخش ساختمان
۱۴	۶. بخش خدمات
۱۵	۶-۱. خدمات بازرگانی
۱۶	۶-۲. خدمات عمومی
۱۷	۶-۳. خدمات واسطه‌گری مالی
۱۹	جمع‌بندی
۲۱	منابع و مآخذ

تحلیل بخش حقیقی اقتصاد ایران عملکرد ۶ ماهه اول و برآورد رشد اقتصادی سال ۱۴۰۰

چکیده

در حالی که رشد اقتصادی کشور از سال ۱۳۹۷ در دامنه منفی قرار گرفته بود، با شیوع ویروس کرونا در ماه‌های پایانی سال ۱۳۹۸، اقتصاد کشور متحمل شوک جدیدی شد و می‌توان بیان کرد عملکرد اقتصادی سال ۱۳۹۹ بیش از هر چیز متأثر از این شوک بوده است. همه‌گیری ویروس کرونا بخش خدمات را بسیار بیشتر از سایر بخش‌ها تحت تأثیر قرار داد و همچنین آثار رفاهی آن نیز بسیار قابل توجه بود. با این حال تحقق رشد ۷ درصدی گروه خدمات در سه‌ماهه اول سال ۱۴۰۰ براساس آمارهای منتشره از سوی بانک مرکزی و در شرایطی که ارزش‌افزوده این گروه در سه‌ماهه اول سال ۱۳۹۹ با کاهش ۲/۵ درصدی مواجه شده بود، حاکی از بازیابی این بخش از اقتصاد از تبعات منفی شیوع ویروس کروناست.

همچنین، براساس آخرین شواهد از عملکرد اقتصاد ایران در ۶ ماهه اول سال ۱۴۰۰ و روندهای قابل تحلیل تا پایان سال پیش‌بینی می‌شود بخش کشاورزی تحت تأثیر کاهش بارندگی با رشد منفی و بخش نفت خام و گاز طبیعی با توجه به رشد قابل توجه صادرات نفت خام با رشد مثبت مواجه شوند. با وجود رشد قابل توجه بخش صنعت در فصل بهار ۱۴۰۰، در نتیجه قطعی برق صنایع فولادی و سیمانی در تابستان، پیش‌بینی می‌شود رشد این بخش مثبت، ولی کمتر از سال قبل باشد. در بخش ساختمان با توجه به افزایش تعداد پروانه‌های ساختمانی صادره در نیمه دوم سال ۱۳۹۹ و افزایش بودجه عمرانی دولت در ۶ ماهه اول سال، رشد مثبت قابل انتظار خواهد بود و در نهایت بخش خدمات با توجه به بازیابی پس از شیوع ویروس کرونا با رشد مثبت مواجه خواهد بود.

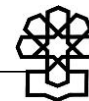
طبق محاسبات انجام شده، برآورد می‌شود در سال ۱۴۰۰ رشد اقتصادی ایران حدود ۲/۸ درصد و رشد بدون نفت ۱/۶ درصد باشد. رشد بخش کشاورزی ۳/۱- درصد، رشد بخش نفت خام و گاز طبیعی ۱۹/۵ درصد، رشد بخش صنعت ۱/۱ درصد، رشد بخش ساختمان ۴/۱ درصد و رشد بخش خدمات ۲/۵ درصد برآورد می‌شود. جزئیات برآورد رشد و تحلیل هر یک از زیربخش‌ها در متن گزارش ارائه شده است. شایان ذکر است صندوق بین‌المللی پول و بانک جهانی در آخرین گزارش‌های خود رشد اقتصادی ایران را در سال ۲۰۲۱ به ترتیب ۲/۵ و ۲/۴ درصد پیش‌بینی نموده‌اند.

مقدمه

ارائه گزارش‌های تحلیل تحولات بخش حقیقی می‌تواند به شناخت بهتر سیاستگذاران از اقتصاد ایران کمک شایانی نموده و برخی ابهام‌ها و سؤالات موجود در خصوص این تحولات را رفع نماید. انتظار می‌رود این گزارش‌ها بتواند از طریق ارائه به‌روزترین تحلیل‌ها و اطلاعات بخش حقیقی برای سطوح مختلف قانونگذاری و سیاستگذاری مفید باشد.

با شیوع جهانی ویروس کرونا از ماه‌های ابتدایی سال ۲۰۲۰ اقتصاد همه کشورهای دنیا از این پاندمی متأثر گشت. براساس گزارش صندوق بین‌المللی پول، نرخ رشد اقتصاد جهانی در سال ۲۰۲۰ منفی ۳ درصد بوده است و این موضوع سبب شده تا جهان، عمیق‌ترین رکود اقتصادی خود از زمان جنگ جهانی دوم (۱۹۴۵-۱۹۴۶) را تجربه کند. با این حال تأثیرپذیری کشورهای مختلف از این پاندمی یکسان نبوده است. به‌عنوان مثال علی‌رغم شروع پاندمی از چین در ژانویه ۲۰۲۰، اعمال محدودیت‌های شدید در این کشور سبب شد تا رشد اقتصادی این کشور در سال ۲۰۲۰ علی‌رغم کاهش قابل توجه همچنان مثبت بماند (۲/۳ درصد) در حالی که آمریکا در این سال رشد اقتصادی منفی ۳/۴ درصدی را تجربه کرده است.

در جدول ۱ میزان اثرپذیری رشد اقتصادی گروه‌های مختلف کشورها در نتیجه شیوع ویروس کرونا آورده شده است. در سال ۲۰۲۱ و با شروع جهانی واکسیناسیون، اقتصاد کشورهای مختلف شروع به بازیابی نموده است. به‌طوری‌که برآوردهای صندوق بین‌المللی پول نشان می‌دهد رشد اقتصادی آمریکا به‌عنوان بزرگ‌ترین اقتصاد جهان از منفی ۳/۴ درصد در سال ۲۰۲۰، به مثبت ۶ درصد (بیشترین میزان رشد اقتصادی در ایالات متحده از سال ۱۹۸۴ تاکنون) در سال ۲۰۲۱ برسد. همچنین رشد اقتصادی چین به‌عنوان دومین اقتصاد بزرگ جهان از ۲/۳ درصد در سال ۲۰۲۰ به ۸ درصد در سال ۲۰۲۱ خواهد رسید. به‌طور کلی این نهاد رشد اقتصاد جهانی در سال ۲۰۲۱ را ۵/۹ درصد پیش‌بینی نموده است. با این حال صندوق بین‌المللی پول تخمین زده رشد اقتصادی در دوران پساکرونا به تدریج کند خواهد شد و به میزان خود در دوره پیش از همه‌گیری «کووید - ۱۹» باز خواهد گشت.

جدول ۱. رشد اقتصاد جهانی پیش و پس از شیوع ویروس کرونا

کشورها	۲۰۱۹	۲۰۲۰	۲۰۲۱
اقتصاد جهانی	۲/۸	-۳/۱	۵/۹
اقتصادهای پیشرفته	۱/۷	-۴/۵	۵/۲
آمریکا	۲/۳	-۳/۴	۶/۰
اتحادیه یورو	۱/۹	-۵/۹	۵/۱
اقتصادهای در حال توسعه و نوظهور	۳/۷	-۲/۱	۶/۴
چین	۶/۰	۲/۳	۸/۰
آسیا	۵/۴	-۰/۹	۷/۲
آمریکای لاتین	۰/۱	-۷/۰	۶/۳
غرب آسیا	۱/۵	-۲/۸	۴/۱
آفریقا	۳/۱	-۱/۷	۳/۷

مأخذ: گزارش چشم‌انداز اقتصاد جهانی صندوق بین‌المللی پول، اکتبر ۲۰۲۱.

اقتصاد ایران نیز مشابه سایر کشورها در سال ۲۰۲۰ متأثر از شیوع این ویروس بوده است. به طوری که براساس اعلام بانک مرکزی در فصل بهار سال ۱۳۹۹ اقتصاد کشور رشد منفی ۰/۳ درصدی را تجربه کرده است. در واقع رشد اقتصادی کشور که از ابتدای سال ۱۳۹۷ منفی شده و با تخلیه اثر تحریم‌ها در پاییز سال ۱۳۹۸ مجدداً در دامنه مثبت قرار گرفته بود در ماه‌های پایانی سال ۱۳۹۸ و با تحمیل شوک شیوع ویروس کرونا و تعطیلی بسیاری از کسب‌وکارها مجدداً در دامنه منفی قرار گرفت.

بزرگ‌ترین ویژگی شیوع ویروس کرونا کانال اثرگذاری متفاوت آن بود. در واقع در حالی که اعمال تحریم‌ها عمدتاً بخش نفت و صنایع بزرگ مثل خودروسازی را متأثر ساخته بود، شیوع ویروس کرونا عمدتاً بر بخش‌های خدماتی و صنایع کوچک اثرگذار بود. با این حال با گذر از اثر اولیه شوک شیوع ویروس کرونا رشد اقتصادی روندی صعودی به خود گرفت و براساس اعلام بانک مرکزی رشد اقتصادی کشور در فصول زمستان ۱۳۹۹ و بهار ۱۴۰۰ ارقام ۵/۴ و ۶/۲ درصد را ثبت کرده است (نتایج مرکز آمار نیز به ترتیب ۷/۱ و ۷/۸ درصد گزارش شده است).^۱

طبق اعلام بانک مرکزی، در فصل بهار سال ۱۴۰۰، تنها رشد بخش کشاورزی منفی بوده و رشد سایر گروه‌های اصلی فعالیت‌های اقتصادی از جمله بخش نفت و خدمات، مثبت رقم خورده است. بخش عمده رشد اقتصادی بهار ۱۴۰۰ مربوط به بخش نفت با رشد ۲۳/۳ درصدی و بخش خدمات با رشد ۷ درصدی است. بخش فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی با ۵۷/۹ درصد، بخش فعالیت‌های مربوط به تأمین جا و غذا با ۲۸/۸ درصد و بخش بهداشت و مددکاری اجتماعی با ۲۷/۳ درصد رشد، بیشترین تأثیر را بر رشد مثبت خدمات در فصل بهار داشته‌اند.

۱. طبق گزارش «تحلیل بخش حقیقی اقتصاد ایران ۱۴. عملکرد ۶ ماهه اول و برآورد رشد اقتصادی سال ۱۳۹۹»، مرکز پژوهش‌ها، رشد اقتصادی سال ۱۳۹۹ را ۰/۵ درصد برآورد کرده بود. این رشد در مقایسه با پیش‌بینی صندوق بین‌المللی پول و بانک جهانی که رشد کشور را ۴/۵- و ۵/۵- برآورد کرده بودند، پیش‌بینی قابل قبول‌تری را نشان می‌دهد. از طرفی در گزارش مذکور رشد بخش نفت و گاز طبیعی طبق آمار عملکرد ۶ ماهه اول سال ۱۳۹۹، ۱/۶- درصد برآورد شده است اما در فصل پاییز و زمستان با افزایش صادرات نفت، رشد این بخش طبق آمار بانک مرکزی به ترتیب ۸/۶ و ۲۷/۲ درصد گزارش شده که با توجه به سهم ۵/۶ درصدی این بخش در رشد اقتصادی، باعث افزایش رشد اقتصادی سال ۱۳۹۹ شده است.

در ادامه گزارش به بررسی عملکرد بخش حقیقی اقتصاد ایران در سه‌ماهه اول سال و ارائه پیش‌بینی رشد اقتصادی در سال ۱۴۰۰ پرداخته می‌شود. بخش‌های کشاورزی، نفت خام و گاز طبیعی، معدن، صنعت، ساختمان و خدمات بیشترین سهم را در بخش حقیقی اقتصاد ایران دارند و سعی شده است در گزارش هریک از این بخش‌ها مورد تحلیل قرار گیرد.

جدول ۲. سهم بخش‌های منتخب از ارزش‌افزوده اقتصادی سال ۱۳۹۹

بخش	کشاورزی	نفت خام و گاز طبیعی	معدن	صنعت	ساختمان	خدمات
سهم از ارزش‌افزوده اقتصادی	۱۳/۱	۵/۶	۲/۲۲	۲۰/۵۴	۷/۱۸	۵۰/۲۶

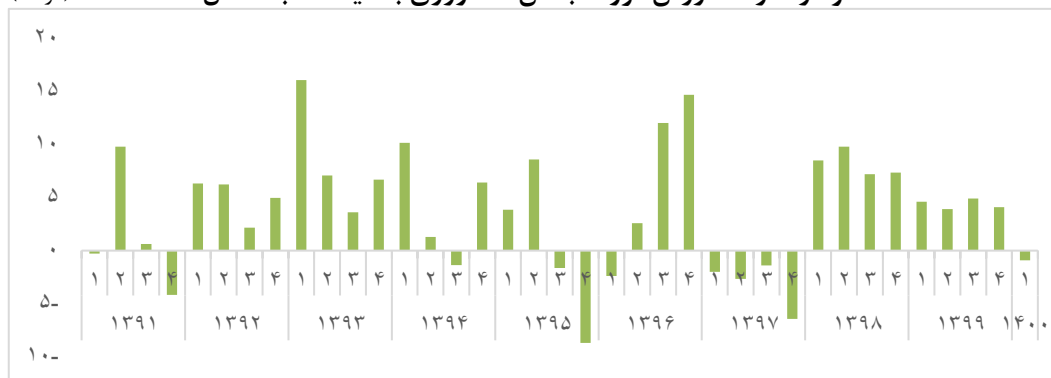
مأخذ: حساب‌های ملی بانک مرکزی.

علاوه بر این، با توجه به آنکه آمار عملکرد بخش حقیقی ۶ ماهه از سوی بانک مرکزی منتشر نشده است، در ارائه آمارها عمدتاً به آمار رشد اعلامی سه‌ماهه ۱۴۰۰ اتکا می‌شود. با این حال، هرچا لازم باشد به آمارهای در دسترس ۶ ماهه اشاره شده و در تحلیل عملکرد بخش و پیش‌بینی رشد از آخرین آمارهای در دسترس استفاده خواهد شد.

۱. بخش کشاورزی

آمار بخش کشاورزی یکی از مناقشه‌برانگیزترین آمارهای کشور است. در این حوزه سه نهاد مرکز آمار ایران، بانک مرکزی و وزارت جهاد کشاورزی هریک آمارهایی را ارائه می‌کنند که در بسیاری از موارد با یکدیگر تفاوت قابل توجهی دارد. در سال ۱۳۹۹ مرکز آمار ایران رشد کشاورزی را ۳/۵ درصد و بانک مرکزی ۴/۳ درصد برآورد کرده است. همچنین این دو نهاد رشد این بخش در سه‌ماهه اول سال ۱۴۰۰ را به ترتیب ۴/۵- و ۰/۹- اعلام کرده‌اند که اختلاف ۳/۶ درصدی دارند.

نمودار ۱. رشد ارزش‌افزوده بخش کشاورزی به قیمت ثابت سال ۱۳۹۵ (درصد)

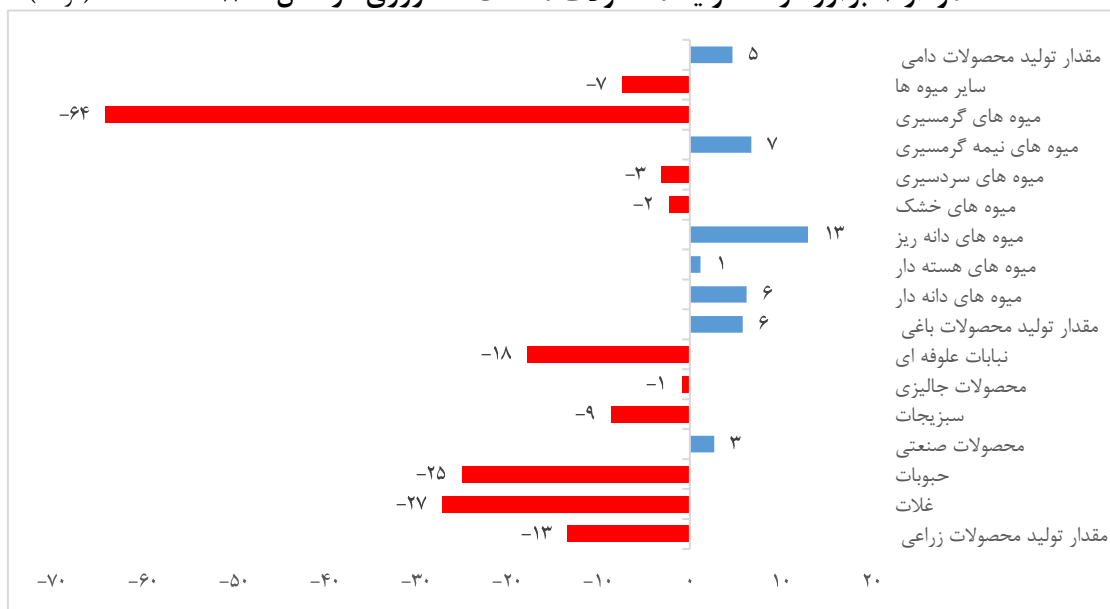
مأخذ: حساب‌های ملی بانک مرکزی.

اساساً رونق و رکود بخش کشاورزی بیش از هر چیز متأثر از وضعیت بارندگی در کشور است. از طرفی اختلالاتی در این بخش، به‌ویژه در حوزه تأمین نهاده‌های فناورانه که در آنها وابستگی بالایی به خارج از کشور وجود دارد، از جمله جوجه‌های اجداد، کود، سموم شیمیایی، بذر سبزی و صیفی، تجهیزات و ادوات، مواد ژنی، واکسن‌ها و داروهای دامی، ایجاد شد. عدم تأمین به‌موقع و کافی ارز نیز در مقطعی باعث برهم خوردن نظام توزیع نهاده‌های دامی و دانه‌های روغنی وارداتی شد که کلیه موارد فوق به بالا رفتن هزینه‌های تولید در بخش کشاورزی و خروج بخشی از تولیدکنندگان به دلیل عدم صرفه اقتصادی تولید در این بخش انجامید. شیوع ویروس کرونا نیز صادرات محصولات غذایی فسادپذیر مانند شیر و نیز پیاز را با مشکل مواجه کرد.

براساس برآوردهای وزارت جهاد کشاورزی که در نمودار ۲ نشان داده شده است رشد تولید محصولات زراعی، باغی و دامی در سال ۱۴۰۰ به ترتیب ۱۳، ۶ و ۵ درصد پیش‌بینی شده است. هرچند نمی‌توان اثر کاهش بارندگی در سال آبی ۱۳۹۹-۱۴۰۰ را در کاهش محصولات زراعی نادیده گرفت، با این حال انگیزه پایین کاشت گندم، به دلیل پایین بودن قیمت تضمینی سبب شده تولید این محصول استراتژیک بسیار کاهش داشته باشد و تولید سایر محصولات زراعی نیز در اثر بالا رفتن هزینه‌های نهاده‌هایی مانند کود شیمیایی، کاهش یافته است. برآورد رشد منفی ۲۷ درصدی غلات در سال ۱۴۰۰ می‌تواند مؤید این موضوع باشد.

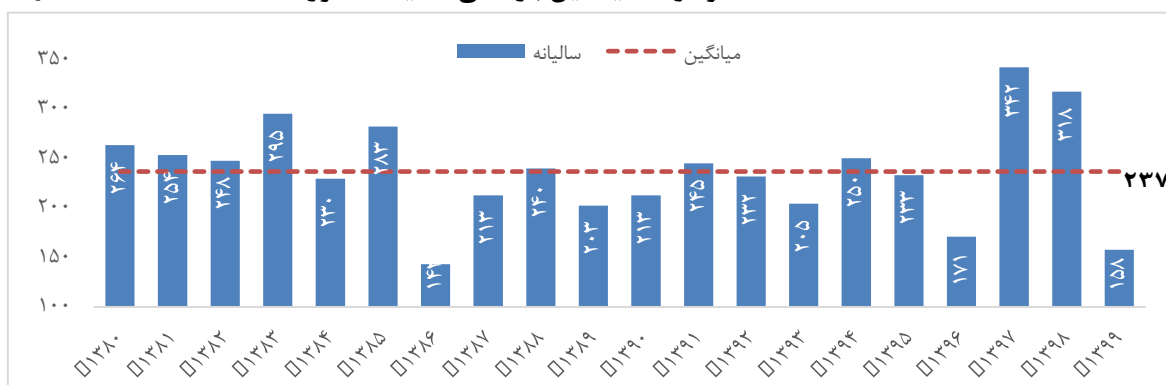
نمودار ۲. برآورد رشد تولید محصولات مختلف کشاورزی در سال ۱۴۰۰ (درصد)

مأخذ: برآوردهای وزارت جهاد کشاورزی.

برآوردهای وزارت جهاد کشاورزی از میزان تولید انواع محصولات کشاورزی، شامل محصولات زراعی، باغی و دامی و تطبیق آن با چارچوب حساب‌های ملی مبین رشد حدود ۳/۱- درصدی بخش کشاورزی در سال ۱۴۰۰ است. با توجه به کاهش شدید بارش در حوضه‌های آبریز سراسر کشور در سال آبی ۱۴۰۰-۱۳۹۹ که عملکرد سال ۱۴۰۰ متأثر از آن است، انتظار می‌رود کشور با سالی خشک و کم‌آب مواجه شود، در نتیجه کاهش رشد تولید محصولات کشاورزی قابل توجیه است.

نمودار ۳. میانگین بارندگی سالیانه کشور (میلیمتر)

مأخذ: وزارت نیرو.

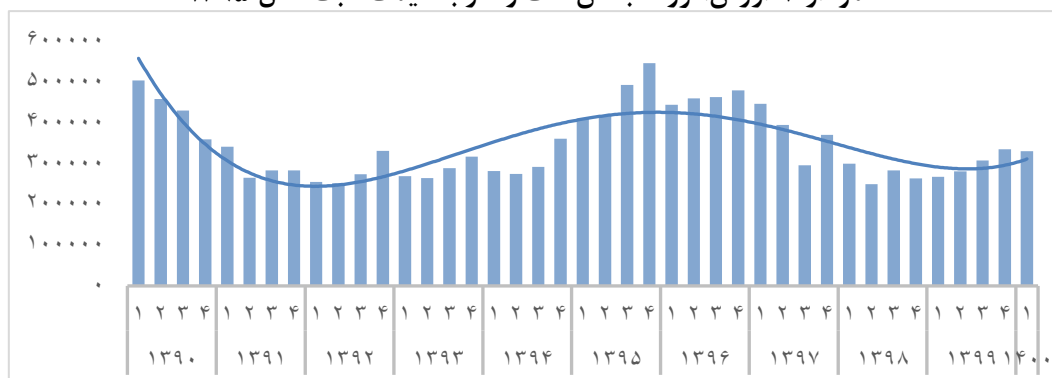
۲. بخش نفت خام و گاز طبیعی

براساس اعلام بانک مرکزی، گروه نفت و گاز در سال ۱۳۹۹ حدود ۸/۷ درصد رشد داشته است. مرکز آمار ایران نیز رشد بخش استخراج نفت و گاز طبیعی را در این سال ۵/۶ درصد اعلام کرده است. همچنین این دو نهاد رشد این بخش را در سه‌ماهه اول سال جاری ۲۳/۳ و ۲۷/۵ درصد بیان کرده‌اند. دلیل رشد مثبت بخش نفت در نتیجه رشد قابل توجه صادرات نفت خام و میعانات گازی، از یک سو گسترش واکسیناسیون جهانی برای مقابله با ویروس کرونا (و افزایش تقاضای جهانی نفت خام) و از سوی دیگر ثمردهی تلاش‌ها در جهت خنثی‌سازی تحریم‌های صادرات نفت بوده است.

همان‌طور که در نمودار ۴ مشاهده می‌شود، ارزش‌افزوده این بخش در سال ۱۳۹۵ به سطح ارزش‌افزوده آن در سال ۱۳۹۰ رسیده که می‌تواند به معنای تکمیل ظرفیت‌های خالی تولید این بخش تفسیر شود. در سال ۱۳۹۹ نیز شاهد روند صعودی ارزش‌افزوده بخش نفت و گاز به‌خصوص در دو فصل پایانی سال هستیم، ولی مقایسه با سال ۱۳۹۵ نشانگر وجود ظرفیت خالی قابل توجه در این بخش است.

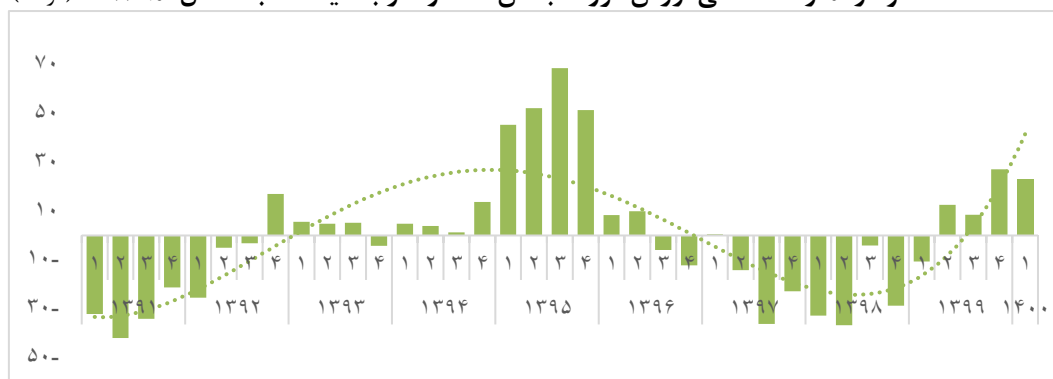
نمودار ۴. ارزش افزوده بخش نفت و گاز به قیمت ثابت سال ۱۳۹۵

مأخذ: حساب‌های ملی فصلی بانک مرکزی.

نمودار ۵ رشد ارزش افزوده بخش نفت تا بهار ۱۴۰۰ را به صورت فصلی نشان می‌دهد. همان طور که ملاحظه می‌شود افت تولید بخش نفت در سال‌های ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸ قابل توجه بوده است، با توجه به تحریم‌های آمریکا و تبعیت بخشی از خریداران نفت ایران از آن، رشد منفی بخش نفت مورد انتظار بوده است. روند صعودی رشد بخش نفت از فصل دوم سال ۱۳۹۹ آغاز شده و با توجه به شواهد آماری از گزارش ماهیانه اوپک به نظر می‌رسد رشد مثبت این بخش در ادامه سال تداوم یابد.

نمودار ۵. رشد فصلی ارزش افزوده بخش نفت و گاز به قیمت ثابت سال ۱۳۹۵ (درصد)

مأخذ: همان.

آمارهای سازمان اوپک از منابع ثانویه از سال ۲۰۱۸ در جدول ۳ ارائه شده است. همان طور که جدول ۳ نشان می‌دهد، تولید نفت ایران در فصول ۲ و ۳ سال ۲۰۲۱ (بهار و تابستان ۱۴۰۰) به ترتیب حدود ۲/۴۴ و ۲/۴۹ میلیون بشکه در روز بوده است که با در نظر گرفتن مصرف حدود ۱/۷ میلیون بشکه‌ای روزانه نفت خام در داخل به معنای صادرات ۷۷۰ و ۸۲۰ هزار بشکه‌ای روزانه نفت خام در این فصول است. در نتیجه می‌توان گفت روند صادرات صعودی بوده و برای سال ۱۴۰۰ انتظار رشد ۱۹/۵ درصدی در بخش نفت و گاز وجود خواهد داشت.

جدول ۳. تولید نفت ایران - گزارش‌های ماهیانه اوپک (منابع ثانویه - هزار بشکه)

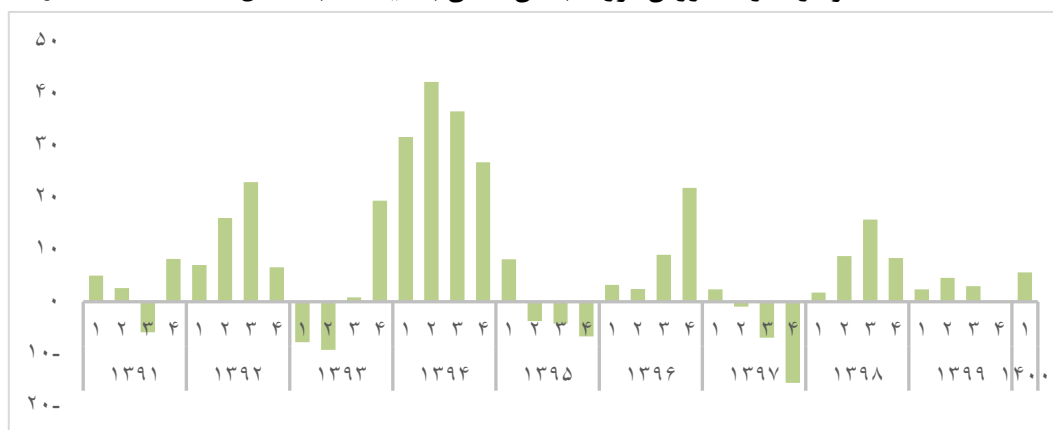
سال	فصل اول	فصل دوم	فصل سوم	فصل چهارم
۲۰۱۸	۳۸۱۹	۳۸۱۷	۳۵۸۹	۳۰۰۶
۲۰۱۹	۲۷۳۲	۲۳۸۳	۲۱۸۹	۲۱۱۳
۲۰۲۰	۲۰۶۱	۱۹۶۵	۱۹۴۷	۱۹۷۵
۲۰۲۱	۲۱۶۹	۲۴۳۹	۲۴۹۱	
رشد نسبت به فصل مشابه سال قبل	۵.۲۴	۲۴.۱۶	۲۷.۹۶	

Source: OPEC, Monthly Oil Market Report

۳. بخش معدن

نمودار نشان‌دهنده روند تغییرات ارزش افزوده بخش معدن (بدون احتساب نفت) طی دوره ۱۳۹۱ تا فصل بهار ۱۴۰۰ است. آمار بانک مرکزی رشد ۲/۵ درصدی بخش معدن و حساب‌های ملی فصلی مرکز آمار ایران رشد ۱ درصدی را در سال ۱۳۹۹ نشان می‌دهد. همچنین شاخص تولید شرکت‌های معدنی بورسی^۱ رشد ۴/۵ درصدی این بخش را در سال ۱۳۹۹ نشان می‌دهد. طبق آخرین آمار، این دو نهاد رشد این بخش را در سه‌ماهه اول سال جاری ۵/۷ و ۰/۱- درصد بیان کرده‌اند.

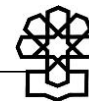
نمودار ۶. رشد ارزش افزوده بخش معدن به قیمت ثابت سال ۱۳۹۵ (درصد)

مأخذ: حساب‌های ملی فصلی بانک مرکزی.

به دلیل اختلاف میان تولید و فروش محصولات معدنی و اهمیت موضوع انبارداری و عدم دسترسی به اطلاعات کافی در این زمینه، تطابق آمار حساب‌های ملی با آمارهای جانبی تولید فعالیت‌های عمده معدنی نظیر آمارهای تولید سنگ آهن و کنستانتره زغال‌سنگ وزارت صمت و آمار تولید شرکت‌های

۱. شاخص تولید، فروش و قیمت صنایع بورسی توسط مرکز پژوهش‌های مجلس با استفاده از داده‌های ماهیانه شرکت‌های بورسی صنعتی و معدنی پذیرفته شده در بورس محاسبه می‌شود (مراجعه شود به گزارش معرفی و نحوه محاسبه شاخص تولید، فروش و قیمت شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار مرکز پژوهش‌های مجلس، در دست انتشار).

معدنی بوری در این حوزه محل مناقشه است.

با توجه به عملکرد شاخص تولید شرکت‌های معدنی بوری در ۶ ماهه اول سال، می‌توان رشد حدود ۸/۱ درصدی بخش معدن را در سال ۱۴۰۰ انتظار داشت.

۴. بخش صنعت

تولید محصولات صنعتی در سال‌های اخیر با چالش مواجه بوده است. از سال ۱۳۹۷ محدودیت‌های تجاری و به‌خصوص وارداتی و برخی اختلالات در نظام قیمتگذاری و تخصیص یا فروش ارز به صنایع وابسته به واردات یا صادرات، به‌وجود آمد. با تخلیه اثر شوک‌های داخلی و خارجی بر صنایع مختلف در سال ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸، شیوع ویروس کرونا در سال ۱۳۹۹ رخ داد که البته صرفاً تنها بر برخی از صنایع تأثیر گذاشته است به‌طوری‌که در تمام فصول سال ۱۳۹۹ بخش صنعت رشد مثبتی را تجربه کرده است. آمار بانک مرکزی رشد ۸ درصدی بخش صنعت و حساب‌های ملی فصلی مرکز آمار ایران رشد ۱/۸ درصدی را در سال ۱۳۹۹ نشان می‌دهد. همچنین شاخص تولید صنایع بوری رشد ۷ درصدی این بخش را در سال ۱۳۹۹ نشان می‌دهد. طبق آخرین آمار، این دو نهاد رشد این بخش را در سه‌ماهه اول سال جاری ۶/۱ و ۵/۵ درصد بیان کرده‌اند.

نمودار ۷. رشد ارزش‌افزوده بخش صنعت به قیمت ثابت سال ۱۳۹۵ (درصد)

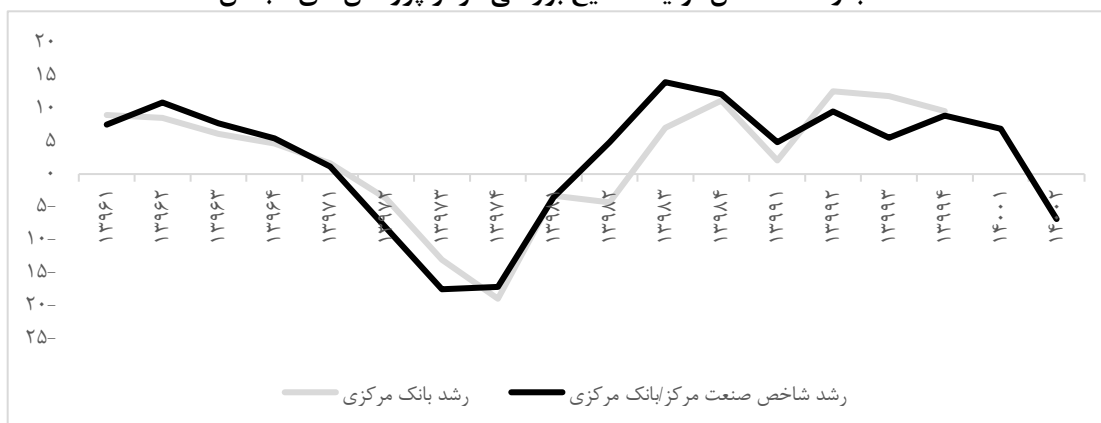
مأخذ: حساب‌های ملی فصلی بانک مرکزی.

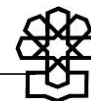
همان‌طور که جدول ۴ نشان می‌دهد، در مجموع در سال ۱۳۹۹ عمده زیربخش‌های صنعت رشد مثبت تجربه کرده‌اند. با این حال با شیوع ویروس کرونا برخی صنایع متأثر شده‌اند که رشد منفی رشته فعالیت کک و پالایش، سیمان، چوب و کاغذ و منسوجات می‌تواند ناشی از شیوع این ویروس باشد (به

توزیع خانه‌های رنگی توجه کنید).

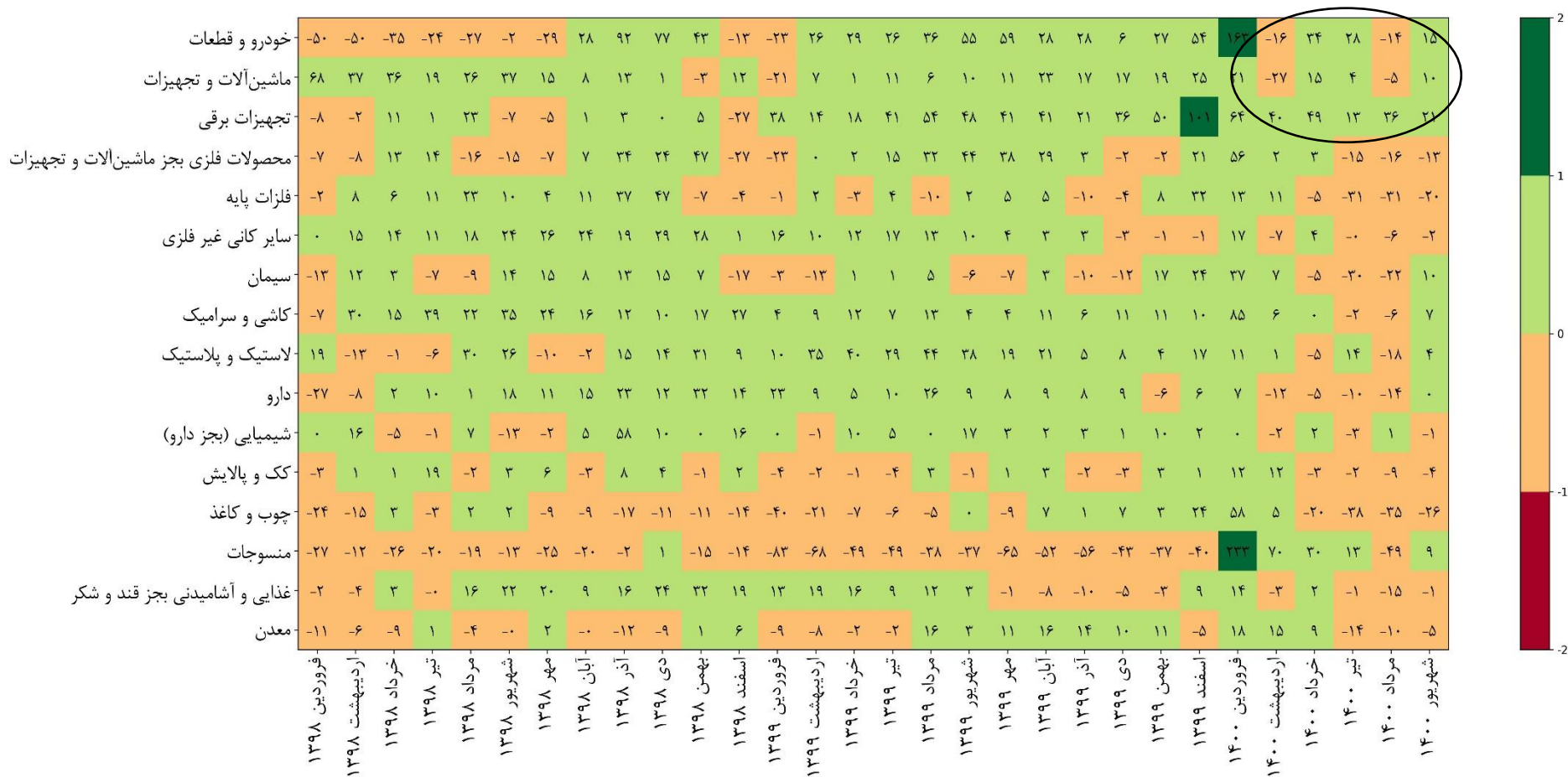
از طرفی طی ماه‌های خرداد، تیر و مرداد ۱۴۰۰ هم‌زمان با قطع برق صنایع فولادی و سیمانی، شاخص تولید این رشته فعالیت‌ها با رشد منفی نسبت به ماه مشابه سال قبل مواجه شدند و با توجه به ضریب بالای رشته فعالیت فلزات اساسی در شاخص کل تولید صنعت، رشد صنعت طی ۶ ماهه منتهی به شهریورماه ۱۴۰۰ نسبت به ۶ ماهه مشابه سال قبل ۱/۲۷ درصد کاهش یافته است. عملکرد زیربخش‌های صنعت در ۶ ماهه اول سال ۱۴۰۰ بهبودهایی را در وضعیت برخی صنایع نشان می‌دهد. این موضوع به خصوص برای رشته فعالیت خودرو و قطعات، منسوجات، تجهیزات برقی، کاشی و سرامیک و محصولات فلزی بجز ماشین‌آلات و تجهیزات ملموس است (به نواحی مشخص شده توجه کنید). نمودار ۸ رشد ارزش‌افزوده تولید بخش صنعت براساس حساب‌های ملی بانک مرکزی و رشد ارزش‌افزوده این بخش براساس شاخص تولید صنایع بورسی را نشان می‌دهد. همان‌طور که ملاحظه می‌شود هم‌حرکتی قابل توجهی بین این دو نماگر وجود دارد. بر این اساس می‌توان با استفاده از شاخص تولید شرکت‌های بورسی به برآورد رشد صنعت پرداخت.

نمودار ۸. مقایسه رشد شاخص تولید صنعت بانک مرکزی با رشد شاخص تولید صنایع بورسی مرکز پژوهش‌های مجلس

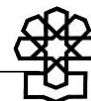

جدول ۴. رشد ماهیانه تولید فعالیت‌های صنعتی براساس شاخص تولید صنایع بورسی (درصد)

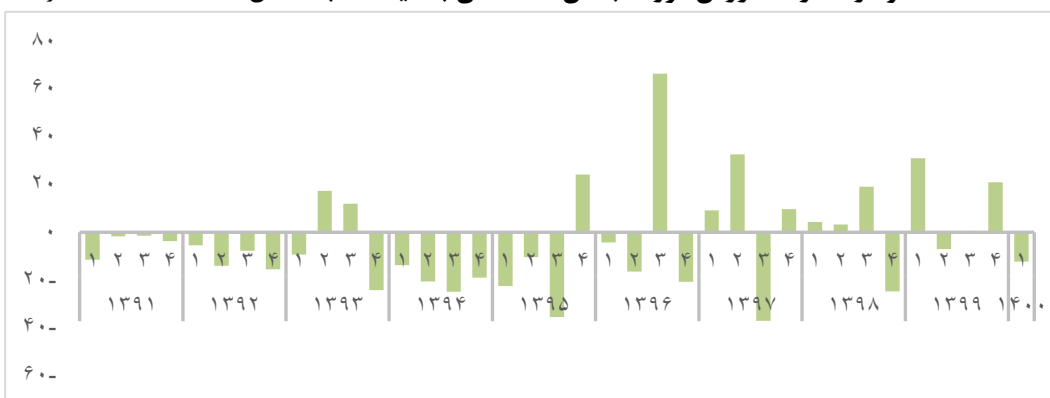

مأخذ: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.

۵. بخش ساختمان

نمودار ۱۰ وضعیت رشد بخش ساختمان از سال ۱۳۹۱ را به صورت فصلی نشان می‌دهد. رکود این بخش در عمده فصل‌های دهه ۱۳۹۰ کاملاً ملموس است. این موضوع در واقع روی دیگر کاهش سرمایه‌گذاری شامل سرمایه‌گذاری عمومی و خصوصی در سال‌های اخیر است. آمار بانک مرکزی رشد ۸/۷ درصدی و آمار مرکز آمار ایران رشد ۶/۳ درصدی این بخش را در سال ۱۳۹۹ نشان می‌دهد. با این حال، در فصل بهار بانک مرکزی رشد این بخش را ۱۲/۳- درصد و مرکز آمار ۱۲/۹ درصد برآورد کرده‌اند. اختلاف بیش از ۲۵ درصدی بین آمار بانک مرکزی و مرکز آمار در خصوص رشد بخش ساختمان بسیار عجیب و نگران‌کننده است.

نمودار ۱۰. رشد ارزش افزوده بخش ساختمان به قیمت ثابت سال ۱۳۹۵ (درصد)

مأخذ: حساب‌های ملی فصلی بانک مرکزی.

آمار رشد تعداد و سطح زیربنای پروانه‌های ساختمانی صادره واحدهای مسکونی در جدول آورده شده است. براساس این شواهد، رشد ۱۲/۸ درصدی تعداد پروانه‌های ساختمانی صادره در نیمه دوم سال ۱۳۹۹ نشان‌دهنده رشد مثبت سرمایه‌گذاری در ساختمان در سال ۱۴۰۰ است.

جدول ۵. رشد تعداد و سطح زیربنای پروانه‌های ساختمانی مسکونی

زمستان ۱۳۹۹	زمستان ۱۳۹۸	زمستان ۱۳۹۷	زمستان ۱۳۹۶	زمستان ۱۳۹۵		
۵۲۳۳۴	۴۶۴۰۶	۴۶۶۷۳	۳۸۲۴۶	۳۷۱۷۱	تعداد	تعداد پروانه‌های ساختمانی صادره واحدهای مسکونی
					رشد (درصد)	
۲۷۵۹۵	۲۳۸۲۳	۲۱۷۴۳	۱۷۵۹۳	۱۹۸۴۹	زیربنا (هزار مترمربع)	سطح زیربنای پروانه‌های ساختمانی صادره واحدهای مسکونی
					رشد (درصد)	
۱۵/۸	۹/۶	۲۳/۶	-۱۱/۴			

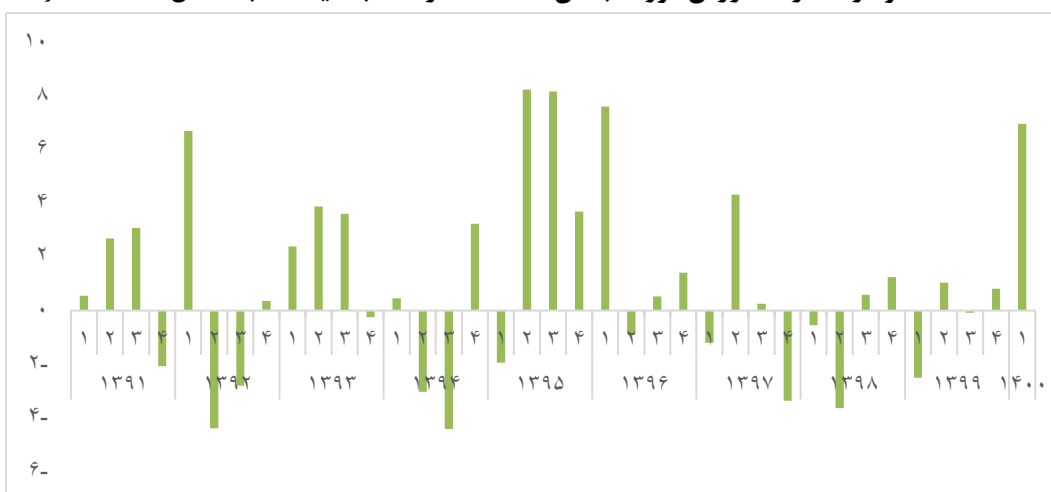
مأخذ: مرکز آمار ایران.

از طرف دیگر، عملکرد بودجه عمرانی دولت در ۶ ماهه اول سال ۱۴۰۰ نشان می‌دهد که رشد سرمایه‌گذاری در ساختمان‌های غیرمسکونی دولتی^۱ در این دوره مثبت بوده است، چراکه مخارج عمرانی نسبت به سال گذشته به صورت اسمی ۹۰/۹ درصد افزایش داشته و با در نظر گرفتن تورم، به معنای رشد مثبت سرمایه‌گذاری دولتی در نیمه اول سال ۱۴۰۰ بوده است. با این حال با توجه به محدودیت‌های شدید دولت در تأمین منابع بودجه تداوم این رشد قابل توجه، چندان قابل انتظار نخواهد بود. درباره سرمایه‌گذاری در ساختمان‌های غیرمسکونی غیردولتی آماری در دسترس نیست. در نهایت براساس شواهد فوق رشد بخش ساختمان در سال ۱۴۰۰ حدود ۴/۱ درصد برآورد می‌شود.

۶. بخش خدمات

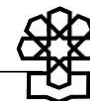
نمودار ۵ نشان‌دهنده رشد ارزش‌افزوده بخش خدمات از سال ۱۳۹۰ تا بهار ۱۴۰۰ است. بیشترین اثرپذیری از شیوع ویروس کرونا میان بخش‌های اقتصادی کشور در بخش خدمات (به دلیل سروکار داشتن مستقیم با افراد و وجود حجم زیادی از کسب‌وکارهای خرد در این گروه) رخ داد. بخش خدمات در فصل بهار سال ۱۳۹۹ متأثر از شیوع ویروس کرونا رشد منفی ۲/۵ درصدی را تجربه کرده، اما در فصل زمستان ۱۳۹۹ به رشد مثبت ۰/۸ درصدی رسیده است که عمدتاً به دلیل شروع واکسیناسیون و کاهش محدودیت‌های کرونایی بوده است. بانک مرکزی در کل سال ۱۳۹۹ رشد این بخش را ۰/۲- درصد و مرکز آمار ایران رشد آن را ۱/۵- درصد برآورد کرده که این رشد منفی عمدتاً ناشی از رشد فصل بهار این بخش بوده است.

نمودار ۵۱. رشد ارزش‌افزوده بخش خدمات (درصد) به قیمت ثابت سال ۱۳۹۵ (درصد)

مأخذ: حساب‌های ملی فصلی بانک مرکزی.

۱. شامل ساخت بنا، مهندسی عمران و فعالیت‌های ساخت‌وساز تخصصی ساختمان.

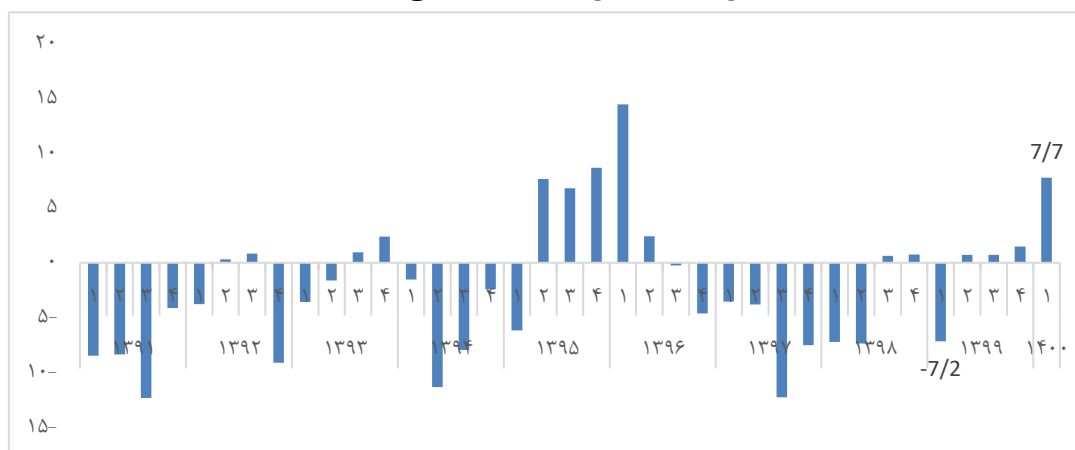

طبق آخرین آمار منتشر شده برای فصل بهار ۱۴۰۰، بانک مرکزی رشد این بخش را ۷ درصد (بیشترین میزان در چهار سال اخیر) و مرکز آمار ۴/۵ درصد برآورد کرده است. به نظر می‌رسد بخش مهمی از رشد مثبت فصل بهار ناشی از بازیابی این بخش در نتیجه کاهش اثرات شیوع ویروس کرونا بوده است. با این حال همان‌گونه که در نمودار ۵ مشاهده می‌شود با توجه به آنکه اثرگذاری شیوع ویروس کرونا در سایر فصول سال ۱۳۹۹ بسیار کمتر از فصل بهار این سال بوده، بنابراین تداوم رشد قابل توجه این بخش در سایر فصول سال ۱۴۰۰ دور از انتظار خواهد بود. برآورد رشد بخش خدمات با در نظر گرفتن تحولات زیربخش‌های خدمات در سال ۱۴۰۰ (که در ادامه گزارش برخی از آنها مورد بررسی قرار می‌گیرد) حدود ۲/۵ درصد برآورد می‌شود.

۱-۶. خدمات بازرگانی

نمودار ۱۲ نشان‌دهنده رشد ارزش‌افزوده عمده و خرده‌فروشی، رستوران و هتلداری طی دوره ۱۳۹۱ تا سال ۱۳۹۹ به صورت فصلی و به قیمت ثابت سال ۱۳۹۵ است. همان‌طور که نمودار ۱۲ نشان می‌دهد، رکود این بخش در سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۴ ادامه داشته است. در سال ۱۳۹۵ شاهد رشد ۴/۲ درصدی این بخش بوده‌ایم و در ۶ ماهه اول سال ۱۳۹۶ رشد مثبت این بخش ادامه داشته، اما در سه سال اخیر مجدداً این بخش وارد رکود شده است. بانک مرکزی و مرکز آمار رشد بخش خدمات بازرگانی در سال ۱۳۹۹ را ۱- درصد و ۳/۵- درصد برآورد کرده‌اند. همچنین، در فصل بهار بانک مرکزی رشد این بخش را ۷/۷ درصد و مرکز آمار ۴/۹ درصد برآورد کرده‌اند.

نمودار ۱۲. رشد ارزش‌افزوده بخش خدمات بازرگانی به قیمت ثابت سال ۱۳۹۵ (درصد)

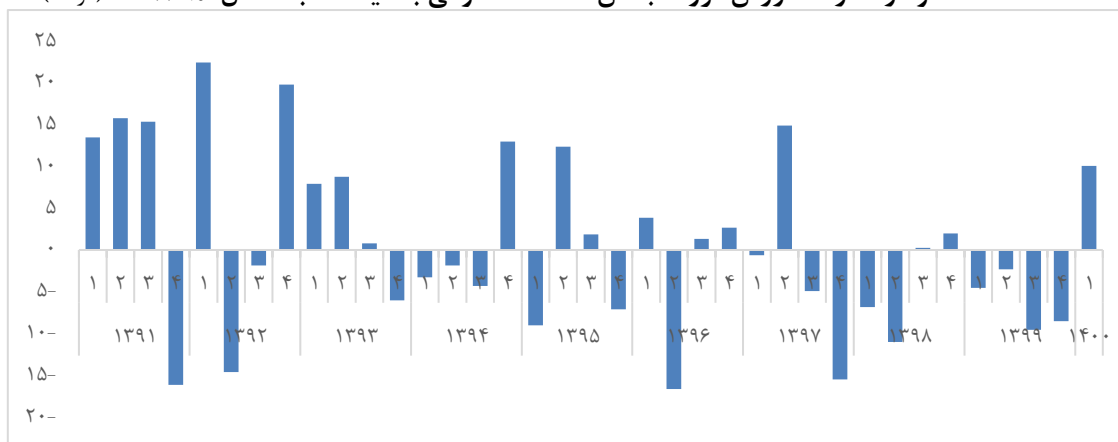
مأخذ: همان.

همان‌طور که در نمودار مشاهده می‌شود در نتیجه شیوع ویروس کرونا رشد بخش بازرگانی در فصل بهار سال ۱۳۹۹ منفی ۷/۲ درصد بوده است. این موضوع سبب شده تا در فصل بهار ۱۴۰۰ این بخش رشد کم‌سابقه ۷/۷ درصدی (نسبت به فصل مشابه سال قبل) را به ثبت رساند. با این حال همان‌گونه که در نمودار مذکور مشاهده می‌شود رشد بخش بازرگانی در بقیه فصول سال ۱۳۹۹ مثبت بوده و میزان تأثیرپذیری این بخش از شیوع ویروس کرونا تا حد زیادی کاهش یافته است. بنابراین انتظار بر این خواهد بود رشد بخش بازرگانی در سایر فصول ۱۴۰۰ بسیار کمتر از رشد محقق در فصل بهار این سال باشد. آمار تراکنش‌های بانکی نیز مؤید این ادعاست. براساس اعلام بانک مرکزی رشد تراکنش‌های اصناف مرتبط با بخش بازرگانی به قیمت ثابت ۱۳۹۵ در فصل بهار ۱۴/۹ درصد بوده است، اما در فصل تابستان این رقم کاهش محسوسی داشته و به ۰/۷ درصد رسیده است. به همین دلیل می‌توان عنوان کرد رشد بالای فصل بهار امکان تداوم در فصول آتی را نخواهد داشت و بر این اساس رشد بخش خدمات بازرگانی در سال ۱۴۰۰ حدود ۳/۵ درصد برآورد می‌گردد.

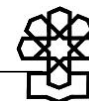
۲-۶. خدمات عمومی

خدمات عمومی دربرگیرنده مجموعه خدمات شامل اداره امور عمومی، دفاع، امنیت و نظم عمومی، آموزش و پرورش، بهداشت و... است. این بخش از جمله بخش‌های اقتصاد ایران است که در سال ۱۳۹۹ رشد منفی تری نسبت به سال ۱۳۹۸ تجربه کرده است. بانک مرکزی در سال ۱۳۹۹ رشد این بخش را ۳/۶- درصد و مرکز آمار ایران ۱- درصد اعلام کرده است. همچنین، در فصل بهار بانک مرکزی رشد این بخش را ۱/۱۰ درصد و مرکز آمار ۶/۵ درصد برآورد کرده‌اند.

نمودار ۷. رشد ارزش افزوده بخش خدمات عمومی به قیمت ثابت سال ۱۳۹۵ (درصد)

مأخذ: همان.

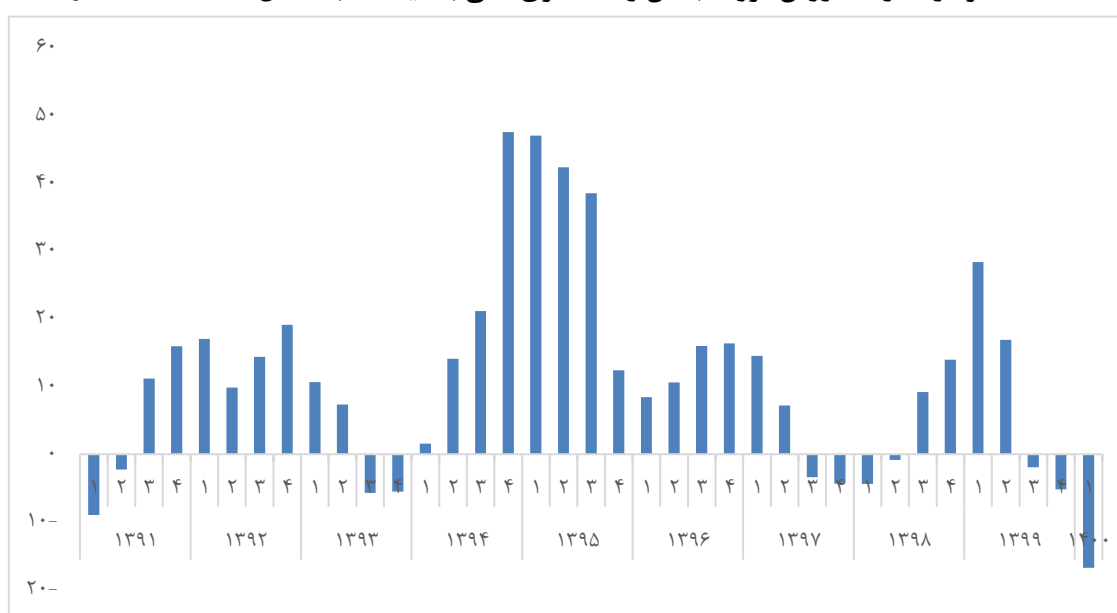

عملکرد مخارج دولت، نشان می‌دهد که مخارج جاری (هزینه‌ها) دولت در ۶ ماهه اول به صورت اسمی حدود ۵۲/۳ درصد رشد داشته که با در نظر گرفتن تورم طی این دوره به معنای رشد مثبت مخارج دولت به صورت حقیقی و با قیمت‌های ثابت است. حتی با در نظر گرفتن محدودیت‌های بودجه‌ای نیز انتظار می‌رود این وضعیت تا پایان سال ادامه یافته و در سال ۱۴۰۰ شاهد رشد مثبت بخش خدمات عمومی باشیم. در نهایت، رشد حدود ۳/۳ درصد ارزش افزوده بخش خدمات عمومی در سال ۱۴۰۰ پیش‌بینی می‌شود.

۳-۶. خدمات واسطه‌گری مالی

یکی از مشکلات موجود در حساب‌های ملی ایران به نحوه محاسبه ارزش افزوده بخش واسطه‌گری مالی مربوط است. دلیل این موضوع نیز به سهم بالا و اصلی نظام بانکی در این بخش، تنوع خدمات بانکی، تنوع نرخ‌های سود بانکی، غیرشفاف بودن نرخ‌های تسهیلات و سپرده‌ها و... برمی‌گردد. بر این اساس ملاحظه می‌شود که معمولاً میان رشدهای اعلامی مرکز آمار ایران و بانک مرکزی برای این بخش اختلافات جدی وجود دارد. با این حال می‌توان انتظار داشت که ارزش افزوده بخش بانکی به تفاوت حقیقی سودهای دریافتی حاصل از ارائه تسهیلات و سودهای پرداختی به سپرده‌ها کاملاً مرتبط باشد. بانک مرکزی نرخ رشد ۸/۷ درصدی و مرکز آمار نرخ رشد ۳/۳ درصدی را برای بخش واسطه‌گری مالی در سال ۱۳۹۹ برآورد کرده است.

نمودار ۸. رشد ارزش افزوده بخش واسطه‌گری مالی به قیمت ثابت سال ۱۳۹۵ (درصد)

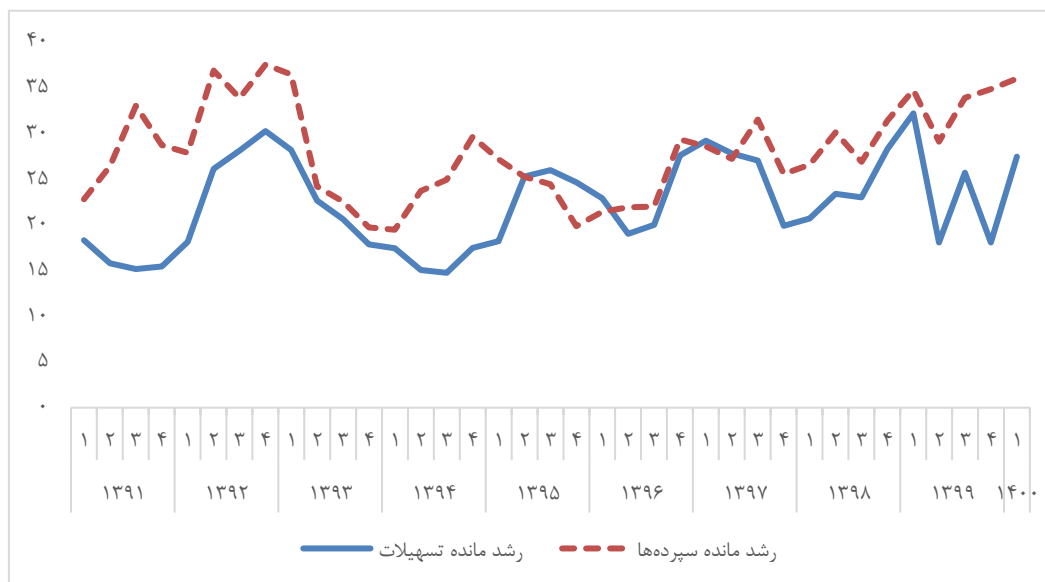
مأخذ: همان.

ارزش‌افزوده بخش بانکی در واقع دو جزء اصلی دارد. یک جزء آن به شکاف بین دریافت و پرداخت بانک‌ها بابت سپرده‌ها و تسهیلات مربوط است (درآمد حاصل از خدمات واسطه‌گری) و جزء دیگر آن ناشی از دریافت کارمزد توسط بانک‌ها (درآمد حاصل از خدمات کارمزدی) است. مجموع این دو هم باید با شاخص قیمت مناسب (تورم) تعدیل شود تا به صورت حقیقی رشد آن قابل سنجش با سال‌های قبل باشد. بر این اساس، همان‌طور که نمودار نشان می‌دهد از نیمه دوم سال ۱۳۹۹ رشد مانده تسهیلات کمتر از رشد مانده سپرده‌ها بوده که می‌تواند در نهایت به معنای رشد کمتر دریافت‌ها در قیاس با پرداخت‌های سود بانک‌ها تفسیر شود.

از طرف دیگر اگر رشد کارمزد خدمات بانکی متناسب با رشد حجم فعالیت‌های بانک باشد و شاخص آن را رشد مجموع مانده سپرده‌ها و تسهیلات در نظر بگیریم، رشد این شاخص هم از نیمه دوم سال ۱۳۹۹ کاهش یافته است. حال اگر تورم نیز در نظر گرفته شود، به معنای کاهش نسبتاً قابل توجه ارزش‌افزوده بخش بانکی در نیمه دوم سال ۱۳۹۹ خواهد بود.

همچنین برای فصل بهار ۱۴۰۰، مرکز آمار ایران رشد حدود ۴/۳- درصدی و بانک مرکزی رشد حدود ۱۶/۸- درصدی بخش واسطه‌گری مالی را برآورد کرده‌اند. برآوردهای موجود، رشد حدود ۲۶- درصدی این بخش در سال ۱۴۰۰ را نشان می‌دهد.

نمودار ۹. مقایسه رشد مانده سپرده‌ها و تسهیلات بانکی

مأخذ: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

ارزیابی عملکرد اقتصاد ایران در سه ماهه اول سال جاری نشان می‌دهد که بخش حقیقی اقتصاد ایران پس از بازیابی بخش خدمات از تبعات منفی شیوع کرونا و رشد مثبت بخش نفت در نتیجه رشد قابل توجه صادرات نفت خام و میعانات گازی، رشد مثبتی را تجربه کرده است. با توجه به اهمیت داشتن چشم‌اندازی از عملکرد بخش حقیقی در سال ۱۴۰۰، سعی شده به‌طور مختصر رشد هر بخش مورد تحلیل قرار گیرد.

- کشاورزی: این بخش همواره تحت تأثیر میزان بارش و خشکسالی قرار داشته است و پیش‌بینی می‌شود رشد بخش کشاورزی در سال ۱۴۰۰ حدود ۳/۱- درصد باشد. علاوه بر این شیوع کرونا و برخی از تکانه‌های دیگر نیز بر کاهش تولید در بخش کشاورزی مؤثر بوده‌اند ولی تأثیر آنها کمتر از کاهش بارندگی‌ها بوده است. از طرفی انگیزه پایین کاشت گندم به دلیل پایین بودن قیمت تضمینی، سبب شده تولید این محصول استراتژیک کاهش یابد و همچنین بالا رفتن هزینه‌های نهاده‌ها باعث کاهش تولید سایر محصولات زراعی شده است؛ به طوری که بر اساس برآورد وزارت جهاد کشاورزی، در نهایت در سال ۱۴۰۰ رشد تولید محصولات زراعی منفی ۱۳ درصد و رشد تولید غلات منفی ۲۷ درصد پیش‌بینی شده است.

- نفت: با توجه به رشد مثبت گروه نفت و گاز در سه ماهه اول سال ۱۴۰۰ و همچنین گزارش‌های اوپک از تولید منابع ثانویه به نظر می‌رسد این روند تا پایان سال ادامه داشته و رشد این بخش ۱۹/۵ درصد برآورد می‌شود. مهم‌ترین دلیل رشد مثبت بخش نفت، رشد قابل توجه صادرات نفت خام و میعانات گازی بوده است.

- صنعت: شاخص تولید صنایع بورسی مرکز پژوهش‌ها و شاخص مدیران خرید (شامخ) نشان می‌دهد در عمده ماه‌های ۶ ماهه اول سال ۱۴۰۰ شاخص تولید بخش صنعت دارای رشد منفی بوده است. یکی از دلایل اصلی این رشد منفی مسئله کمبود برق است که بار آن عمدتاً به بخش صنعت منتقل شده است. بر این اساس رشد بخش صنعت در سال ۱۴۰۰ حدود ۱/۱ درصد پیش‌بینی می‌شود. شاخص موجودی مواد اولیه طرح شامخ تنها در اردیبهشت‌ماه عدد بالای ۵۰ را ثبت کرده که این موضوع سیگنالی نگران‌کننده در خصوص تأمین مواد اولیه صنعت است. این موضوع می‌تواند به دلیل محدودیت‌های تجاری ناشی از شیوع ویروس کرونا، نقدینگی پایین شرکت‌ها برای تأمین مواد اولیه و افزایش قابل توجه قیمت مواد اولیه رخ داده باشد.

- ساختمان: شواهد موجود از پروانه‌های ساختمانی صادره در نیمه دوم سال ۱۳۹۹ نشان‌دهنده رشد مثبت سرمایه‌گذاری در ساختمان است. از طرف دیگر، عملکرد بودجه عمرانی دولت در ۶ ماهه اول سال نشان می‌دهد که رشد سرمایه‌گذاری در ساختمان‌های غیرمسکونی دولتی در این دوره مثبت بوده است، چراکه مخارج عمرانی نسبت به سال گذشته به صورت اسمی ۹۰/۹ درصد افزایش داشته و با در

نظر گرفتن تورم، سرمایه‌گذاری دولتی به قیمت ثابت در نیمه اول سال ۱۴۰۰ مثبت بوده است که البته به دلیل محدودیت‌های بودجه‌ای دولت، تداوم این رشد برای ۶ ماهه دوم قابل انتظار نخواهد بود. در نهایت، رشد بخش ساختمان در سال ۱۴۰۰ حدود ۴/۱ درصد برآورد می‌شود.

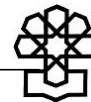
– خدمات: رشد مثبت خدمات در فصل بهار بیانگر بازیابی این بخش از تبعات منفی شیوع کروناست و با توجه به رشد مثبت این بخش در نیمه دوم سال ۱۳۹۹ انتظار نمی‌رود در فصول آتی سال نیز تداوم یابد. برآورد رشد بخش خدمات با در نظر گرفتن تحولات زیربخش‌های خدمات در سال ۱۴۰۰ حدود ۲/۵ درصد برآورد می‌شود.

– رشد اقتصادی: در نهایت پیش‌بینی می‌شود در سال ۱۴۰۰ رشد اقتصادی ایران ۲/۸ درصد باشد. این میزان برای رشد بدون نفت ۱/۶ درصد است. جدول جزئیات برآورد رشد در سطح بخش‌ها را نشان می‌دهد. صندوق بین‌المللی پول و بانک جهانی نیز در آخرین گزارش‌های خود رشد اقتصادی ایران را در سال ۲۰۲۱ به ترتیب ۲/۵ و ۲/۴ درصد پیش‌بینی کرده‌اند.

جدول ۶. رشد ارزش افزوده فعالیت‌های اقتصادی در سال ۱۳۹۹ و پیش‌بینی سال ۱۴۰۰

شرح	۱۳۹۹	۱۴۰۰
کشاورزی	۴/۳	-۳/۱
نفت	۸/۷	۱۹/۵
معادن	۲/۵	۸/۱
صنعت	۸	۱/۱
ساختمان	۸/۷	۴/۱
خدمات	-۰/۲	۲/۵
تولید ناخالص داخلی	۲/۹	۲/۸
تولید ناخالص داخلی بدون نفت	۲/۴	۱/۶

مأخذ: حساب‌های ملی بانک مرکزی، بخش‌های قبلی گزارش و محاسبات تحقیق.

منابع و مأخذ

۱. تحلیل بخش حقیقی اقتصاد ایران؛ عملکرد ۶ ماهه اول و برآورد رشد اقتصادی سال ۱۳۹۹، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، شماره مسلسل ۱۷۳۰۶.
۲. خلاصه تحولات بخش واقعی اقتصاد ایران سه‌ماهه اول سال ۱۴۰۰، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.
۳. گزارش عملکرد مالی دولت، منتهی به شهریورماه ۱۴۰۰، وزارت امور اقتصادی و دارایی خزانه‌داری کل کشور.
۴. گزارش رشد اقتصادی سال ۱۳۹۹، مرکز آمار ایران.
۵. گزارش تحولات بازار مسکن شهر تهران، بانک مرکزی.
۶. گزارش وضعیت سه‌ماهه تجارت خارجی کشور، گمرک جمهوری اسلامی ایران.
۷. گزارش وضعیت تسهیلات پرداختی کل بانک‌ها به تفکیک بخش‌های اقتصادی و براساس هدف پرداخت تسهیلات، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.
۸. گزارش طرح شامخ مدیران خرید، اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران.
۹. گزارش عملکرد سالیانه صنعت آب و برق، وزارت نیرو.
۱۰. قانون بودجه سال ۱۴۰۰ کشور.
۱۱. حساب‌های ملی، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.
۱۲. حساب‌های ملی، مرکز آمار ایران.
13. http://www.opec.org/opec_web/en/
14. www.codal.ir
15. World Economic Outlook: Recovery during a Pandemic—Health Concerns, Supply Disruptions, Price Pressures. Washington, DC, October 2021, International Monetary Fund
16. Iran's Economic Update — October 2021 - World Bank Group

